

Anteckningar om storfjärilfaunan på Sätträsen vid Gävle.

Av

RAGNAR ÖSTLUND.

En av de många rullstensåsar, som bildades vid inlandsisens avsmältning över Mellansverige, kan följas genom Uppland in i södra Gästrikland och sedan i nordlig och nordostlig riktning ut mot kusten i Gävletrakten. Innan den nått fram till Gävle, går den som en väl markerad rygg över den närliggande Valboslätten, för att sedan på sträckan förbi staden sammanlöpa med en norr därom högre belägen moränmark. I beskrivningen till geologiska kartbladet »Gävle» kallas denna ås Gävleåsen. Vid Gustafsbro genomskäres den av Gavleån och strax söder om Strömsbro av Testeboån. Mellan dessa båda platser ligger det område, som denna redogörelse närmast åsyftar (jfr kartan, fig. 1). Där kallas både rullstensåsen och den ovanför liggande moränhöjden med ett gemensamt lokalt namn Sätträsen.

Detta terrängparti begränsar för närvarande Gävle stads bebyggelse åt nordväst och ligger ganska högt i förhållande till den centrala staden. Går man uppför åsen vid grustaget i Marielund, är man på platån ovanför detta redan 13,5 meter över havet, och följer man sedan Rödningevägen, som går med tämligen jämn stigning fram till Rödningen, kommer man ytterligare ett tiotal meter högre.

Sätträsens öppna läge mot söder och öster och moränhöjdens kuperade terräng gör, att marktyperna blir ganska växlande. Sålunda förekommer både soliga backslutningar, öppna ängsmark och torr hedmark, men även en liten myr.

Följer man Rödningevägen från dess början ungefär trehundra meter uppför åsen, leder där på vänster sida en gångstig ned till ängs- och buskmark, som särskilt mellan Bäckebo och gångstigens början är ganska sank. På Rödningevägens högra sida däremot höjer sig marken ytterligare några meter, och bibehåller denna nivå tämligen oförändrad tills man kommit halvvägs till Källbacken, där en ny sänkning inträder. En gångstig utefter åsens östsida passerar här ett ställe, där det i regel är fuktigt sommaren igenom. En liten skogsbäck flyter fram där. Om vårarna sväller denna vida över sina bräddar, men fram emot midsommartiden är den mesta vårglädjen över, och bäcken har åter

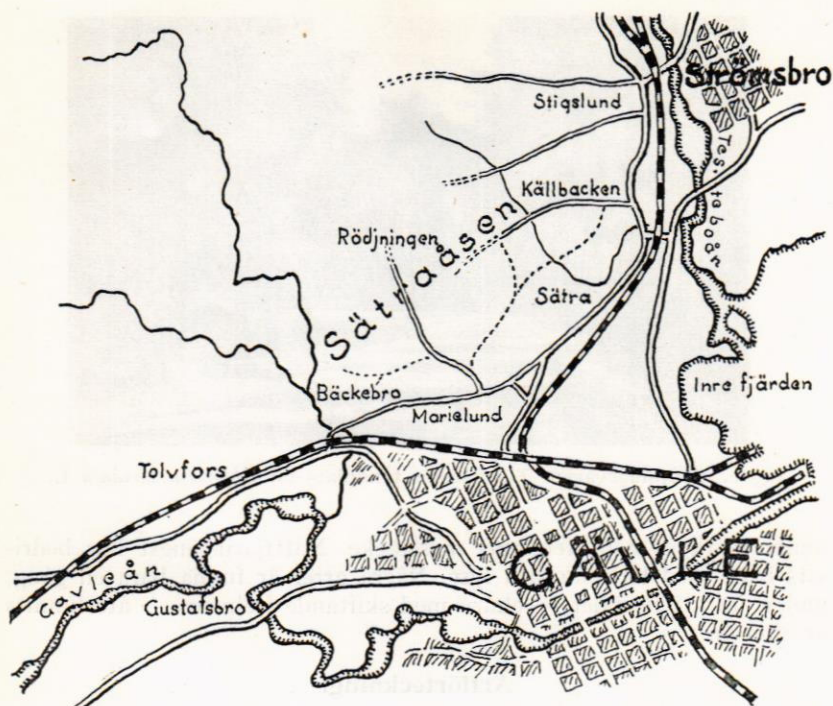

Fig. 1. Karta över området NV om Gävle.

blivit en obetydlig rännil. I sin framfart har den dock längre in i skogen under tidernas lopp skurit ner i marken och bildat en ravin av tre till fyra meters djup (fig. 3).

Växtligheten på åsen består i huvudsak av barrskog med tall och gran tämligen lika fördelade. Efter Rödningevägen och kring Bäckebo är barrskogen uppblandad med rönn, en och annan björk samt säl- och videbuskar. Al växer på en del fuktiga ställen, och i skogskanten mot Sättra finns några små aspduingar. Undervegetationen är den för barrskog vanliga med bl. a. lingon och blåbär i riklig mängd samt här och var även mjölon. På ett litet område myrmark i närheten av Rödningen växer bl. a. odon, vattenklöver och ängsull.

Sättraåsen äger en ganska rik fjärlfauna. Under 20 år (1930–1950) har efterhand insamlats 188 arter storfjärilar, vilket utgör c:a 46 % av de från Gävletrakten antecknade. Detta antal kommer dock i fortsättningen säkerligen att öka, då även på senare tid varje år en eller flera nya arter kunnat noteras. Insamlingar har pågått tämligen regelbundet från vår till höst, och dessemellan, då frost och snöförhållanden ej hindrat, har övervintrande larver och puppor letats fram

Fig. 2. Rödningevägen. Till vänster fyndplats för *Chlorissa viridata* L.

under markens och stenarnas mosstäckte. Nattfjärilsfångst har bedrivits både med lockbete och lyse. Några arter är funna bara en gång, under det att flertalet — ehuru med skiftande frekvens — återfunnits år efter år.

Artförteckning.

Papilionidae.

Papilio machaon L. Sparsamt förekommande och ej iakttagen varje år.

Pieridae.

Aporia crataegi L. Koloni av unga larver en gång funnen på hägg. — *Pieris brassicae* L. Vissa år tämligen riklig. — *P. rapae* L. Synes vara sällsynt. — *P. napi* L. De år våren kommit tidigt har fjärilen visat sig redan de sista dagarna i april. — *Anthocaris cardamines* L. Som föreg. ehuru i mindre antal. — *Gonopteryx rhamni* L. Allm. Tillhör de tidigaste vårflygarna. Äggläggning på *Rhamnus frangula* L. ofta iakttagen. — *Leptidea sinapis* L. Värgerationen visar sig tidigt i maj. Allm.

Nymphalidae.

Vanessa io L. Togs första gången på en äng vid Bäckebo 1937. Har sedan iakttagits varje år, flygande tidigt om våren. Stora larvkolonier på nässlor under försommaren. — *V. antiopa* L. Ganska sparsamt förekommande, men 1948 sågs hundratals larver i en ganska stor björk vid Källbacken. — *V. urticae* L. Allm. — *Polygonia c-album* L. Täml. allm. — *Pyrameis atalanta* L. Förut ej synlig på många år, men på eftersomrarna 1946 och 1947 sågs flera ex. bland nässel- och tistelrugarna i backslutningen mot Marielund. Har sedan varit osynlig igen. — *P. cardui* L. Förekomst som föreg. — *Melitaea dictynna* Esp. Täml. sällsynt. — *M. athalia* Rott. Rätt vanlig, särskilt vid Källbacken. — *Mesodryas paphia* L. Synes ha kommit till Gävletrakten för 12 à 15 år sedan. Därefter iakttagen varje år. — *Rathora latonia* L. Ej allm. — *Acidalia aglaja* L. Täml. allm. på åsens syd- och östslutningar. — *Fabriciana cydippe* L. Som föreg. men ej allm. — *Brenthis ino* Rott. Täml. jämn utbredning över hela åsen, dock ej talrik. — *Clossiana selene* Schiff. Som föreg. — *C. euphrosyne* L. Allm.

Entomol. Ts. Arg. 74. H. 4, 1953

Satyridae.

Erebia ligea L. Vissa år riklig. — *Aphantopus hyperanthus* L. Allm. på ängarna mot Sätra, särskilt vid höblomningstiden. — *Epinephele jurtina* L. Som föreg. — *Coenonympha arcania* L. Sparsamt förekommande på torra gräsmarker i skogskanterna. — *C. pamphilus* L. Allm. — *Pararge aegeria egerides* Stgr. Särskilt talrik 1939 i närheten av bäckravinerna inne i skogen vid Källbacken (fig. 3). — *P. maera* L. Påträffad sparsamt på en gräs- och buskbeväxt lokal ej långt från föreg. plats.

Lycaenidae.

Callophrys rubi L. Mycket allm. tidigt på våren. — *Heodes virgaureae* L. Ej allm., även om de lysande hanarna lätt uppmärksammas. — *H. phlaeas* L. Funnen endast i några få ex. — *H. hippothoe* L. Täml. sällsynt. — *Celastrina argiolus* L. Flyger huvudsakligen i maj, i betydligt mindre antal i juni. — *Polyommatus idas* L. och *P. argus* L. Den förra ej vanlig, den senare allmännast bland blåvingarna. — *P. chiron* Rott. och *P. semiargus* Rott. Täml. likartad sparsam förekomst för båda arterna. — *P. amandus* Schn. Något vanligare än föreg.

Hesperiidae.

Cyclopius silvius Kn. Sällsynt, tagen en gång i skogskanten mot Sätra. — *Augiades sylvanus* Esp. Täml. vanlig i ängskanterna mot söder och öster. — *Urbicola comma* L. På samma lokaler som föreg. men betydl. sällsyntare. — *Pyrgus malvae* L. Allm.

Sphingidae.

Sphinx pinastri L. En gång funnen som larv, flera gånger som puppa under mossor. — *Smerinthus ocellatus* L. Larver funna flera gånger på vide. — *Amorpha populi* L. Som föreg. — *Celerio galii* Rott. och *Pergesa elpenor* L. Larver särskilt på *Chamaenerium angustifolium* L., 1940 och 1941 talrikt.

Notodontidae.

Arterna av denna familj har liksom övriga spinnare mest tagits såsom larver. *Cerura bifida* Hb. på asp. — *Dicranura vinula* L. på vide och asp. — *Pheosia tremula* Cl. på asp. — *Notodonta ziczac* L. på vide. — *N. dromedarius* L. på björk. — *Lophopteryx camelina* L. och *Phalera bucephala* L. på vide. Samtliga fynd dels från Bäckebro, dels från Rödningevägen.

Saturniidae.

Eudia pavonia L. Av en larv, som hittades på vide vid Bäckebro 1942, kläcktes en hona 1 maj 1943. En bur med den nykläckta fjärilen bars den 10 maj upp på åsen och ställdes på en sten. Efter $\frac{1}{4}$ timme kretsade en hane runt buren och fann också honan. Senare på kvällen lade denna c:a 120 ägg på burväggarna.

Lasiocampidae.

Eriogaster lanestrus L. Vid Källbacken påträffades 1943 en larvkoloni i en grenklyka på en liten björk. En del larver togs hem och fick spinna kokonger. Ur dessa kläcktes sedan fjärilar årligen, den sista efter fem år. — *Lasiocampa quercus* L. 1 maj 1939 togs en flygande hona. Larv i första stadiet hittad en gång på blåbärris. Fullvuxna larver funna två gånger nedtill på trädstammar. — *Macrothylacia rubi* L. Täml. allm. — *Epicnaptera ilicifolia* L. Tagen som larv på vide.

Lymantriidae.

Orgyia antiqua L. Allm. Larven påträffas på alla sorters bärris och buskar. — *O. gonostigma* F. Sällsynt. Larver påträffade ett par gånger på videbuskar efter Rödningevägen.

Drepanidae.

Drepana falcataria L. Tagen en gång där gångstigen går över bäcken vid Källbacken.

Noctuidae.

Acronycta tridens Schiff. 1944 hittades en larv, som tyvärr var parasiterad. — *A. psi* L. Tagen som larv. — *A. cuspis* Hb. 3 st. larver funna 1946, alla parasiterade. — *A. auricoma* L. och *A. rumicis* L. Tagna som larver, mest på vide. Allmänna. — *Agrotis segetum* Schiff. och *A. exclamationis* L. Tagna på lockbete. — *Rhyacia varia* Vill. 1 ex. på tallstam. — *R. alpicola* Zett. 1 ex. på lockbete juli 1947. — *R. baja* F. och *R. augur* F. Allmänna. Båda gärna på lockbete. — *Aplectoides speciosa* Hb. 2 ex. på lockbete juli 1947. — *Eurois prasina* F. och *E. occulta* L. Tagna på lockbete, den senare ofta. — *Cevastis sobrina* Gn. Funnen som puppa. — *Polia contigua* Schiff. och *P. thalassina* Hufn. Täml. allmänna på lockbete. — *Harmodia bicurris* Hufn. Larver påträffade rätt ofta i rödblårens fröhus. — *Aplecta advena* F. och *A. hepatica* Cl. Några puppor hittade under mossa. — *Tholera popularis* F. 1941 täml. allm. Togs på lyse vid Stigslund. — *Monima gothica* L. Tagen ofta som larv på blåbärsris, men även som fjäril på lyse. — *M. stabilis* Schiff. 1 ex. på lyse vid Stigslund. — *Sideridis comma* L. Allm. både på lockbete och lyse. — *S. impura* Hb. Mycket allm., tagen som föreg. — *Eumichtis adusta* Esp. Övervintrande larver påträffas rätt ofta under mossa på stenar. — *Crypsedra gemmea* Tr. Mindre allm. — *Conistra vaccinii* L. Mindre allm. — *Cosmia lutea* Ström och *C. icteritia* Hufn. har tagits vid Stigslund och på flera ställen på åsen. — *Parastichtis illyria* Fr. 4 st. puppor funna under mossa intill en tallstam, april 1939. — *P. secalis* L. Allm. — *Procus strigilis* L. Tagen rätt ofta på lockbete. — *Ipimorpha retusa* L. Sällsynt. Tagen en gång på lockbete. — *Panolis flammea* Schiff. Puppor hittas ofta under mossa, särskilt på stenar. — *Anarta myrtilli* L. Larv tagen 2 gånger med slaghäv på ljung. — *Sarothripus degeneranus* Hb. 2 st. larver funna på vide 1943. — *Gonospileia glyphica* L. Rätt allm. på gräsbevuxna lokaler. Ungefär samma frekvens varje år. — *Phytometra gamma* L. Mycket varierande förekomst. Nästan förödande allm. över hela trakten 1946 och då i två generationer, varav den andra var betydligt mörkare än den första. — *Scoliopteryx libatrix* L. Mindre allm. — *Herminea tentacularia* L. Allm. — *Pechipogo barbalis* Cl. Ej allm. — *Bomolocha fontis* Thnbg. Ej vanlig, förekommer på sankare ställen. — *Hypena proboscidalis* L. I regel talrik där nässelrugger förekommer.

Geometridae.

Brephos parthenias L. Observerad en gång. Tycks vara sällsynt, kanske beroende på den ringa tillgången på björk. — *Epirranthis diversata* Schiff. Funnen endast en gång. — *Hipparchus papilionarius* L. En larv på björk vid Rödningen 1939, tre på björk vid Bäckebro 1940. — *Chlorissa viridata* L. Har sin lokal strax till vänster om Rödningevägens början, på relativt torr mark, beväxten med glest stående tallar, ljung och blåbärsris (fig. 2). Ett ex. togs 1936 och enstaka senare, dock med flera års mellanrum. Fjärilen flyger i mitten av juni månad. — *Jodis lactearia* L. 1 ex. vid Bäckebro juni 1940. Särdeles talrik våren 1946. — *J. putata* L. Rätt vanlig varje år. — *Calothysanis amataria* L. Ej sällsynt. — *Cosymbia albipunctata* Hufn. Ej sällsynt. — *C. pendularia* Cl. Sällsynt. En larv funnen 1944. — *Scopula ternata* Schrank. Täml. allm. — *S. immorata* L. Allm. — *S. incanata* L. Ej allm. — *Sterrha serpentata* Hufn. Allm. — *S. muricata* Hufn. Täml. sällsynt. Har i denna trakt sin hittills nordligaste lokal i Sverige. — *Ortholitha chenopodiata* L. Mycket allm. i skogs- och ångskantern på eftersommaren. — *Mysticoptera sexalata* Retz. Tagen några gånger som larv. — *Calocalpe undulata* L. Allm. på sankare ställen. — *Lygris testata* L. På sankar, myrbetonade lokaler täml. allm. — *L. populata* L. Mycket allm. över hela åsen. — *Cidaria truncata* Hufn. Täml. allm. Larver tagna med slaghäv på blåbärsris. — *C. latefasciata* Stgr. Ej vanlig. Tagen som larv på samma sätt som föreg. — *C. citrata* L. Täml. allm., anträffad både som fullbildad och som larv på blåbärsris. — *C. montanata* Schiff., *C. spadicearia* Schiff., *C. pectinataria* Kn. och *C. didymata* L. Samtliga vanliga över hela området, tagna flygande i skymningen men även på dagen. — *C. otregiata* Metc. Funnen endast i den fuktiga marksänkan vid gångstigen från Rödningevägen till Bäckebro,

Fig. 3. Terrängparti från bäckravinen SV om Källbacken. Fyndplats för bl. a. *Pararge aegeria egerides* Stgr och *P. maera* L.

i enstaka ex. juni 1940, juli 1941, juni 1943. — *C. unangulata* Haw. 2 ex. vid Källbacken i juni 1942. — *C. bilineata* L. Täml. allm. Tagen vid Bäckebro och Källbacken i juni. — *C. corylata* Thnbg. 1 ex. juni 1942. — *C. hastata* L. Ej allm. — *C. tristata* L. Allmännare än föreg. — *C. alternata* Müll. Allm. — *C. alchemillata* L. Täml. allm. Påträffas i regel varje år. — *C. coerulea* F. Som föreg. — *C. ruberata* Frr. Som föreg. — *Pelurga comitata* L. Påträffad enstaka gånger vid Bäckebro. — *Hydrelia flammeolaria* Hufn. Tagen en gång vid Bäckebro. — *Euchoeca nebulata* Scop. Ej allm. Tagen vid Källbacken i juni 1942 och 1943. — Vilka malmätare (*Eupithecia* m. fl. släkten), som förekommer inom området, är ännu ofullständigt känt. Följande arter har hittills påträffats och med fil. dr Frithiof Nordströms sakkunniga och välvilliga hjälp blivit bestämda: *Eupithecia satyrata* Hb., *E. absinthiata* Cl., *E. vulgata* Haw., *E. castigata* Hb., *E. succenturiata* L., *E. nanata* Hb., *E. tantillaria piceata* Prt. och *Gymnoscelis pumilata* Hb. — *Lomaspilis marginata* L. Allm. — *Cabera pusaria* L. Mycket vanlig överallt i barrskogen. — *C. exanthemata* Scop. Larven erhålles på bärris och buskar mycket ofta i slaghåven. — *Selenia bilunaria* Esp. Tagen både som imago och som larv. — *Gonodontis bidentata* Cl. Som föreg. — *Opisthograptis luteolata* L. Ej riklig men jämn förekomst. Larv tagen på rönn. — *Epione repandaria* Hufn. Täml. sällsynt. — *Lithina chlorosata* Scop. Som föreg. — *Semiothisa notata* L. Allm. — *S. alternaria* Hb. Täml. allm. — *S. liturata* Cl. Täml. allm. — *S. clathrata* L. Allm. — *S. fulvaria* Vill. Allm. — *Biston betularius* L. Den långa larven hittas rätt ofta, utsträckt i en grenklyka på buskarna. — *Boarmia cinctaria* Schiff. Täml. allm. Funnen i aug. och sept. — *B. ribeata* Cl. Tagen i juli 1945 och 1947. — *B. repandata* L. Mycket allm. både som imago och som larv på blåbärsris. — *B. bistortata* Goeze. Täml. allm. — *Gnophos myrtillata* Thnbg. Täml. allm. — *Ematurga atomaria* L. Mycket allm. överallt inom området. — *Bupalus piniarius* L. Allm. Pupporna påträffas ofta under mossan om vårnarna.

Arctiidae.

Cybosia mesomella L. Täml. allm. — *Lithosia lurideola* Zinck. Mindre allm. — *Diaphora mendica* Cl. Sällsynt. Ett ex. taget vid Källbacken 1940. — *Phragmatobia*

fuliginosa L. Iakttages sällan som fullbildad, larven däremot hittas ofta tidigt om vårarna, ibland krypande på snön. — *Parasemia plantaginis* L. Ej allm. — *Diacrisia sannio* L. Allm.

Psychidae.

Acanthopsyche atra L. En larvsäck hittades på tallstam den 11 april 1943. Ur den kläcktes en hane den 6 maj 1943. — *Sterrhopteryx hirsutella* Hb. Larvsäckar hittas ofta på videbuskarna och på tallstammarnas södersida.

Aegeriidae.

Aegeria apiformis L. 1 ex. funnet i buskskogen på åsens östsida 1941.

Hepiolidae.

Hepiolus humuli L. Allmän svärmning 1941, andra år täml. ringa förekomst. Tagen vid Bäckebro och Stigslund. — *H. hectus* L. Allmännare än föreg. Tagen i juli, huvudsakligen vid Bäckebro och i marksänkan väster om Rödningevägen.

Under senaste tiden har avsevärda förändringar ägt rum på en betydande del av åsens syd- och östsluttning samt ängarna mot Sättra. Genom den nya Folkparkens och Gävle travbanas anläggningar på detta område har en stor del av de lokaler förstörts, som genom sitt läge och den där förekommande buskskogen voro så gynnsamma för fjärilarnas trivsel. Fara föreligger, att man nu förgäves får söka efter flera arter, som förut haft sin hemvist på dessa platser.